

A filozófiai problémák mint inkonzisztens propozícióhalmazok Tözsér deduktív érve a szkepszis mellett

Zajác Bence László 
MA-hallgató (PPKE BTK),
zajacz.bence@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.54310/Elpis.2025.1.8>

Tözsér János metafizikájában elsősorban a disszenzusból vett érveléssel összefüggésben vált ismertté. A filozófiai problémák természetéről szóló fejtegetései általában kevesebb figyelmet kapnak, pedig ezek nemcsak azért érdekesek, mert egykor kényszerítő erővel voltak hívatottak bizonyítani a szkeptikus álláspont helyességét, hanem azért is, mert Tözsér a szkepszisről való lemondását követően sem szakított minden ide köthető felismerésével. Ezek szerint a filozófiai problémák olyan inkonzisztens propozíciók halmazai, melyek mindegyike episztemikusan egyaránt vonzó, következésképpen a filozófiai problémák eleve megoldhatatlanok. Tanulmányomban arra teszek kísérletet, hogy Tözsér vonatkozó gondolatmenetét rekonstruáljam, majd ezt követően bíráljam. Azt állítom, hogy ez a metafizikai koncepció nem helytálló megragadása a filozófiai problémák sajátosnak vélt természetének, azonban továbbra is hasznos eszköznek bizonyulhat a filozófiai elméletek taxonomizálásához.

Kulcsszavak: metafizika, a filozófiai problémák természete, deduktív érvelés a szkepszis mellett, episztemikus kudarc, szkepszis, disszenzus

Philosophical Problems as Inconsistent Sets of Propositions. Tözsér's Deductive Argument for Skepticism

János Tözsér's metaphilosophy became known primarily in connection with his argument based on dissent. His discussions on the nature of philosophical problems generally receive less attention, even though they are interesting not only because they were once used to compellingly prove the correctness of the skeptical position, but also because Tözsér did not renounce all his related insights even after abandoning skepticism. According to these, philosophical problems are sets of inconsistent propositions, each of which is epistemically equally attractive, and therefore, philosophical problems are inherently unsolvable. In this paper, I attempt to recreate Tözsér's relevant line of thought and then give a critique of it. I argue that this metaphilosophical concept does not accurately capture the supposedly specific nature of philosophical problems, but it can still prove to be a useful tool for taxonomizing philosophical theories.

Keywords: Metaphilosophy, the Nature of Philosophical Problems, Deductive Argument for Skepticism, Epistemic Failure, Skepticism, Dissent

A filozófia episztemikus értelemben nem sikeres, legalábbis nem annyira, mint amennyire sikeresnek kellene lennie. Ezzel az állítással több filozófus is egyetértene.¹ A filozófia sikertelenségének egyik nyilvánvaló bizonyítéka, hogy a filozófusok hosszú ideje gyakorlatilag egyetlen fontos kérdésben sem értenek egyet. Ez a permanens disszenzus sokakat arra motivál, hogy megkérdőjelezzék a filozófiai hiteiket, azaz hogy szkeptikusokká váljanak. Az úgynevezett disszenzusból vett érv Tözsér Jánost is meggyőzte a székszisről, és 2013-tól kezdve ezen érv hatására ösztönözte filozófustársait is arra, hogy váljanak ők is szkeptikusokká.² Időközben Tözsér lemondott a szkeptikus álláspontról, azonban továbbra sem tekinti – és mi sem tekinthetjük – súlytalannak érveit a filozófiai megismerés lehetőségével szemben. A disszenzusból vett érven túl, Tözsér megfogalmazott egy másik érvet is, mely szerint episztemikus felszereltségünk fogyatékosága miatt alapvető intuíciónk (episztemikus vonzalmaink) inkonzisztensek egymással. Tanulmányomban az utóbbi, deduktív érveléssel foglalkozom. Céлом, hogy történetének felvázolása után kritika alá vetve megmutassam az érv nehézségeit. Azt fogom állítani, hogy az érv nem képes alátámasztani a szkeptikus álláspontot, de ennek ellenére elismerem, hogy valamit taníthat nekünk a filozófiai problémák természetéről. Úgy gondolom, hogy a koncepció, melyre az érv épült, használható keretet biztosíthat a filozófiai problémák és az azokat eredményező különböző perspektívák megértéséhez.

I. A deduktív érv története

a) Korai tanulmányok

Az alapgondolatot Tözsér már 2012-ben megfogalmazta,³ miszerint a filozófia „küzdelen” az alapvető intuíciónkkal, mivel azok összeegyeztethetetlenek egymással (mert Isten vagy az evolúció megtréfált bennünket). Eredetileg azonban Tözsér nem számolt be arról, hogy ez a helyzet miként támasztaná alá a szkeptikus álláspontot, erre csak 2014-ben került sor, amikor azt állította, hogy a széttartó intuíciók miatt a filozófiai problémákat nem lehet egyetlen perspektívából megközelíteni.⁴ Ez azt eredményezi, hogy a filozófiai problémákat eleve lehetetlen megoldani. Mivel Tözsér a filozófiát episztemikus vállalkozásnak tartja, amelynek elsődleges célja – az objektív igazság – megköveteli a racionalításra való feltétlen törekvést, ezért szerinte, ha egyszer belátjuk, hogy nem lehetséges a filozófiában a konszenzus, be kell látnunk a szkeptikus álláspont helyességét is.

1 Dietrich 2011, Chalmers 2015.

2 Tözsér 2013.

3 Tözsér 2012, 486.

4 Tözsér 2014a, 149.

Tőzsér a filozófiai problémákat olyan inkonzisztens proposícióhalmazokként határozza meg, melyek minden proposíciója intuitíve igaznak tűnik. Hogy egész pontosan kinek tűnnek igaznak és mely proposíciók, arról részletesebben a következő pontban írok (I/b). Amit most ki szeretnék emelni, hogy a filozófiai problémák ezen definíciójából levezethető azok megoldhatatlansága. Ezért a második érvét, mely láthatólag pontosan ezt a levezetést akarja elvégezni, Sutyák Tibort követve deduktívnek nevezem.⁵ Azt persze nem tudjuk semmiből deduktív módon levezetni, hogy a filozófiai problémákat okozó intuícióink együtt miért ellentmondások (pontosabban, hogy miért vonzódunk hozzájuk, ha együtt ellentmondások), ez egyszerűen egy kontingens tény.⁶ Lássunk egy példát egy filozófiai problémára, azaz egy inkonzisztens proposícióhalmazra:

(1) a fizikai tárgyak időbeli létezésük során azonosak maradnak (*o* fizikai tárgy azonos lehet *t*₁-ben és *t*₂-ben), (2) a fizikai tárgyak időbeli létezésük során képesek megváltozni (*o* fizikai tárgy rendelkezhet *t*₁-ben *F* intrinzikus tulajdonsággal és *t*₂-ben nem-*F*-fel), és (3) *a* fizikai tárgy azonos *b*-vel, akkor *a*-nak és *b*-nek minden tulajdonsága azonos. A három kijelentés együttesen inkonzisztens, azaz közülük legalább az egyik hamis. Míg az endurantista perspektívája szerint az (1), (3) igaz, és a (2) hamis, addig perdurantista perspektívája szerint a (2), (3) igaz, és a (1) hamis.⁷

Tőzsér a filozófiai problémákat alkotó proposíciókat *intuíció* helyett idővel szívesebben nevezte *alapvető meggyőződéseknek*, bár megjegyezte, hogy szerinte a kettő alatt lehet ugyanazt érteni.⁸ Később áttért az *episztemikusan vonzó proposíció* kifejezés használatára. A továbbiakban én is az újabb Tőzsér-szövegek terminológiájához, tehát az *episztemikusan vonzó proposíciókhoz* ragaszkodom. A váltást egyébként nem tartom problémamentesnek, de a vonzalmakkal összefüggő aggályaimat az érv cáfolatáról szóló részben fejtem ki (II/c).

b) Az igazság pillanatai

Térjünk rá a 2018-as *Az igazság pillanatai* című könyvre, mivel itt tudunk meg a legtöbbet az episztemikusan egyaránt vonzó, de egymással összeegyeztethetetlen proposíciók halmazairól, illetve a filozófiai problémák természetéről. 2014-ben egy önálló, a disszenzusból vett érvtől független érv született a székszis mellett, ahhoz ugyanis, hogy a disszenzusból vett érv működjön, nem szükséges megadni a disszenzus létrejöttének okát,⁹ illetve a deduktív érv sem támaszkodik a disszenzus empirikus tényére, mert elvileg

⁵ Sutyák 2021, 122.

⁶ Tőzsér 2014b, 74.

⁷ Tőzsér 2014a, 149.

⁸ Tőzsér 2014a, 149.

⁹ Tőzsér 2023, 170–71.

az a filozófiai problémák analízisének segítségével be tudja bizonyítani, hogy azok eleve megoldhatatlanok. Az érv önállóságát megerősíti *Az igazság pillanatainak* fejezetstruktúrája. Ebben a szövegben a filozófia helyzetének felvázolását követően a harmadik fejezetben a disszenzusból vett érvel találkozunk.¹⁰ Tözsér tisztában van az induktív következtetéssel szemben felhozható aggályokkal, ennek ellenére a disszenzusból vett érvet önmagában is meggyőzőnek tartja, mert nagyon valószínűvé teszi a konklúzióját.¹¹ Ezzel együtt is állítja, hogy az induktív érvelés miatt felmerülő lehetséges ellenérvek nem érintik majd a negyedik fejezetet, ahol kísérletet tesz annak bizonyítására, hogy a filozófiai problémákat eleve lehetetlen megoldanunk: „nem tudom kizárni (most még, a negyedik fejezetben majd kísérletet teszek rá), hogy a jövőben a filozófusok megoldjanak bizonyos problémákat”.¹² A negyedik fejezet pedig az inkonzisztens proposícióhalmazokról szóló évről szól:

Mindezek alapján a következő szkeptikus érvet fogalmazhatom meg a filozófiai megismerés lehetetlensége mellett (s talán ez a legfontosabb, amit mondani tudok!):

(1) A filozófiai problémák episztemikus felszereltségünk fogyatékoságából származnak: a filozófiai problémákat az alkotja, hogy episztemikus vonzalmat érzünk inkonzisztens proposíciók iránt. Az (1)-ből következően:

(2) Minden filozófiai probléma esetében valamelyik episztemikus vonzalmunk megtévesztő. Továbbá:

(3) Kizárólag abban az esetben tudnánk megoldani egy filozófiai problémát, ha valamilyen megbízható kritérium alapján ki tudnánk szűrni az episztemikus vonzalmaink közül azokat, amelyek megtévesztenek bennünket. Csakhogy:

(4) A filozófiai problémákat alkotó inkonzisztens proposíciók iránti episztemikus vonzalmaink közül nem tudjuk kiszűrni azokat, amelyek megtévesztenek bennünket.

Következésképpen:

(5) Az episztemikus felszereltségünket adottnak véve a filozófiai problémákat nem tudjuk megoldani, azaz a filozófiai megismerés reménytelen vállalkozás.¹³

¹⁰ Tözsér 2018, 166–67.

¹¹ Tözsér 2018, 174.

¹² Tözsér 2018, 175.

¹³ Tözsér 2018, 322–23.

Összpontosítsunk (1)-re, mert egyértelműen az végzi a legtöbb munkát. Ki számára vonzó a proposíciók, és egészen pontosan mely proposíciók vonzóak?

A válaszok nem magától értetődőek, mivel Tözsér koncepciója mélyebb elemzés után csak felszíni hasonlóságokat mutat más, analitikus filozófiából ismert metafizikai koncepciókkal. Az angolszász hagyományban is többen próbálják megmagyarázni a disszenzust különbözőféle megközelítésekben.¹⁴ Egy jelentős csapásirány képviselői azzal magyarázzák az elmélyült, hosszas vitákat, hogy azok mögött az alapvető meggyőződések (*hinge beliefs*) eltérése húzódik.¹⁵ Ezek a hitek alapjaiban határozzák meg a gondolkodásunkat, azonban kevésbé felülvizsgálhatók. A hasonlóság könnyen felfedezhető Tözsér koncepciójával, mivel ő is úgy gondolja, hogy egyes felül nem bírálható partikuláris ítéletek iránti vonzalmaink határozzák meg a gondolkodásunkat. Ő azonban jóval összetettebb elképzelést képvisel: szerinte minden proposíció, amelyből egy filozófiai probléma felépül, minden filozófus számára (ha egy őszinte, episztemikus egyenrangú fél) vonzó kell, hogy legyen.¹⁶ Ezzel a filozófia sikertelenségének egy sajátos magyarázatához jutunk, mely jóval bonyolultabb, mint a vele rokonságba hozható válaszok, hiszen ebben az esetben, nemcsak egymással, de szükségképpen saját magunkkal sem tudunk egyetérteni.

Sutyák szerint, ha jóindulatúan interpretáljuk Tözsért, akkor nem vesszük szó szerint az összes kijelentését, mert tarthatatlan lenne azt gondolni, hogy ténylegesen minden proposíció vonzó.¹⁷ Alapvetően az is tisztázásra szorulna, hogy mit jelentenek az episztemikus vonzalmak, mert például nem mindegy, hogy ezek alatt a filozófiai elméletalkotást megelőző intuíciókat, vagy elméletek kulcsfontosságú tételeihez való ragaszkodást értünk.¹⁸ Alább látni fogjuk, hogy Tözsér olyan tágra érti az episztemikus vonzalmainkat, hogy bármelyik értelmezés helyes lehet. Amit egyelőre biztosan állíthatunk az az, hogy Tözsér szerint a megfelelő problémaanalízist követően elménken belül keletkezik inkonzisztencia, bármiféle másokkal folytatott vita létrejöttét megelőzően.

A deduktív érv alapján szubjektív szempontból is eleve lehetetlen olyan elméletet alkotni, mely konzisztens és igaznak tart minden igaznak tűnő proposíciót.¹⁹ Ezzel a felismeréssel egyúttal episztemikus felszereltségünk fogyatékoságát ismertük meg, mellyel kapcsolatban az ekkoriban még „telivér” szkeptikus Tözsérben a legkevésbé sem támadt kétely, mivel „episztemikus felszereltségünk korlátai nem transzcendensek a számunkra, hanem épp ellenkezőleg: immanensek”.²⁰ Ez azt jelenti, hogy mi nem olyan értelemben vagyunk elzárva a filozófiai problémák megoldásától, mint például a majmok a kvan-

14 A különböző megközelítésekről kiváló összefoglaló: Ranalli – Lagewaard 2022.

15 Fogelin 2005, Hazlett 2014, Godden – Brenner 2010. A disszenzus azon magyarázatai, melyek az alapvető meggyőződéseket (*hinge beliefs*) okolják Wittgensteint követik (Wittgenstein 1969, 44). Tözsér 2018, 245–46.

16 Tözsér 2018, 245–46.

17 Sutyák 2021, 123.

18 Sutyák 2021, 124–27.

19 Tözsér 2018, 250.

20 Tözsér 2018, 317.

tumfizikától.²¹ Mi a filozófia esetében értjük, hogy mire nem vagyunk képesek, és arra is rájöhetünk, hogy mi az oka a kudarcunknak. Tehát a deduktív érv hatására hozzáfértünk saját megismerőképességünk „domborzatához”, ugyanis az a filozófia „legmegbízhatóbb tapasztalatához” vezetett minket, mely során beláttuk: ha filozófiai kérdéseket akarunk megválaszolni, ellentmondó propozíciók lesznek vonzóak számunkra.²²

c) Az érv helyzete jelenleg

Tőzsér rövid ideig gondolja úgy, hogy gondolatmenete valóban a filozófia legmegbízhatóbb tapasztalatához vezet. Már 2021-ben írt egy tanulmányt, melyben *Az igazság pillanataira* érkezett kritikák hatására új metafizikai álláspontot dolgozott ki, jelesül azt, hogy a lehetséges metafizikai álláspontokat áttekintve szükségképpen aporiához jutunk, azaz nem tudunk közülük racionálisan választani.²³ Tehát lemondott arról az ambíciójáról, hogy a szkepszist kényszerítő erővel támassza alá, már csak azért is, mert már nem tartja lehetségesnek az öncáfolástól mentes érvelést a szkeptikus metafizika mellett.²⁴ A disszenzussal érvelő szkeptikus azért kerül nehéz helyzetbe, mert a metafizika szintjén éppenhogy antiszeptikus álláspontot képvisel, ugyanis a disszenzus ellenére ragaszkodik saját szkeptikus elveihez.²⁵ A metaszeptikus vita és a disszenzusból vett érv öncáfoló mechanizmusának feltárása tanulságos lehet, de most elsősorban azt vizsgáljuk, hogy milyen sorsra jutott a deduktív érv Tőzsér gondolkodásának fordulata után. Sajnos a 2021-es tanulmányában erről nem számol be, csak annyi derül ki, hogy episztemikus felszereltségünk fogyatékoságáról szóló elképzeléseit „még nem temetné”.²⁶ Nyilvánvaló, hogy már a deduktív érvet sem tarthatja olyan erősnek, mint korábban, különben továbbra is szkeptikus volna.

2021-ben lényegében egy feljavított könyvre tett ígéret fogalmazódik meg. Ez a könyv a 2023-as *The Failure of Philosophical Knowledge*. Vizsgáljuk meg ezt is a deduktív érv szempontjából. Ebben a szövegben Tőzsér látszólag már nem gondolja helytálló érvelésnek az inkonzisztens propozícióhalmazokról szóló gondolatmenetet. Az olvasónak úgy tűnhet, hogy semmilyen tekintetben nem gondolja érvnek a szkepszis mellett, ugyanis a metaszeptikusról szóló fejezetben említésre sem kerül. Csupán mint „fogalmi keret” tárgyalja a filozófiai problémák bemutatásánál és értelmezésénél.²⁷ Fogalmi keret alatt érthetünk mindössze annyit, hogy a filozófiai problémák inkonzisztens propozícióhalmazokká alakítása kizárólag a filozófiai problémák taxonomizálásában segít, ahogy

²¹ McGinn 1989, 359.

²² Tőzsér 2018, 318.

²³ Tőzsér 2021.

²⁴ Tőzsér 2021, 430.

²⁵ Katona 2021, 96–99.

²⁶ Tőzsér 2021, 440.

²⁷ Tőzsér 2023, 74.

ebben 2018-ban is segített.²⁸ Az új könyv alapján Tőzsér korábbi álláspontja mellett csak a disszenzusból vett érv szól, az inkonzisztens proposícióhalmazokról szóló koncepció pedig csupán a filozófiai problémák átláthatóvá tételének eszköze.

Ez az interpretáció csak addig plauzibilis, amíg el nem olvassuk Tőzsér Bernáth László egyik kritikájára adott 2024-es válaszát, ahol újra előkerül a deduktív érv.²⁹ Az új szövegben nagy vonalakban ugyanaz a gondolatmenet köszön vissza, amit már 2014-ben és 2018-ban is megismertünk. Az érv lényege továbbra is az, hogy episztemikus felszereltségünk fogyatékos, ugyanis egymással inkonzisztens proposíciókhoz érzünk episztemikus vonzalmat.

Felmerül a kérdés, hogy milyen helyi értéken kell kezelni a deduktív érvet. Az angol nyelvű könyv olvasása során úgy tűnik, nem kell neki nagy jelentőséget tulajdonítani. Azonban Tőzsér 2024-es válaszában látható, hogy 2018 óta nem változtatta meg álláspontját a filozófiai problémák természetével kapcsolatban (miszerint azok inkonzisztens proposícióhalmazok). Ráadásul az inkonzisztens proposícióhalmazokról szóló megfontolás továbbra is a szkeptikus álláspontot segíti (úgy tűnik, továbbra is lehet érvként használni a szépség mellett), mivel az következik belőle, hogy filozófiai problémákat lehetetlen megoldani. Valószínűleg Tőzsér már nem hisz benne, hogy kényszerítő erővel alá tudja támasztani a megfontolás igazságát, hanem csak mint plauzibilis „hipotézist” mutatja be nekünk, ahogy *Az igazság pillanatai* előtt az egyik 2014-es tanulmányában is tette.³⁰ A következőkben emellett az interpretáció mellett fogok haladni, és ennek megfelelően a tanulmány második részében a deduktív évrre ebben a formában fogok reagálni.

II. A deduktív érv kritikája

a) A filozófiai problémák nem proposícióhalmazok

Az első kritikám lényegében egy pontosítás, mert Tőzsér ugyan még egy viszonylag friss szövegében is állítja, hogy a filozófiai problémák proposícióhalmazok („in the final analysis, every problem of philosophy is a set of inconsistent propositions”),³¹ az azonosítás nem mindig végezhető el egy proposícióhalmaz és egy probléma között. Tőzsér szerint ugyanis a filozófiai problémák esetében nem konstans proposícióhalmazokról van szó.³² A filozófiai problémákat alkotó proposíciók cserélődhetnek, mivel a halmazokról idővel – ahogy bővülnek az ismereteink – Tőzsér szerint is kiderülhet,

²⁸ Tőzsér 2018, 264–68.

²⁹ Bernáth 2024, Tőzsér 2024.

³⁰ Tőzsér 2014b, 71.

³¹ Tőzsér 2024.

³² Tőzsér 2018, 261.

hogy valójában nem is inkonzisztensek.³³ Az analitikus filozófia szerint azáltal fejlődik, hogy a propozícióhalmazok kibővítésével egyre „pontosabbá” és „szabatosabbá” válik a problémák leírása.³⁴ A kép zavarba ejtő módon azt sugallja, hogy a filozófia direkt az inkonzisztenciára törekszik: „a filozófusok újabb és újabb propozíciókat illesztenek a korábbiak mellé, mivel idővel rájönnek arra, hogy a korábbiak a látszat ellenére mégsem inkonzisztensek”.³⁵

Ami az idézett sorokból egyértelmű, az az, hogy Tözsér szerint sem lehetnek azonosak a problémák és a hozzájuk társítható propozícióhalmazok, mivel abban az esetben nem lenne képes egy új propozícióhalmaz „pontosabban” és „szabatosabban” leírni ugyanazt a problémát. Tözsérnek már a disszenzusból vett érv miatt is el kell fogadnia, hogy a problémák időben folytonosságot mutatnak, a különböző megfogalmazásaik ellenére (annak ellenére, hogy más propozícióhalmaz írja le őket).³⁶ Ugyanis, ha a korábbi propozícióhalmaz egy másik filozófiai probléma lett volna, akkor azt a filozófusoknak sikerült volna megoldaniuk. Csak akkor beszélhetünk perzisztens problémákról, ha egy propozícióhalmaz megváltozhat, annak ellenére, hogy az általa leírt probléma lényege változatlan marad.

A „deduktív” érv tehát mélyebb vizsgálat után láthatóan nem a filozófiai probléma fogalmából kiinduló levezetés. Nem arról van szó, hogy a filozófiai probléma (lévén azonos egy konkrét inkonzisztens propozícióhalmazzal) definíció szerint megoldhatatlan, ezért a filozófia nem is oldhatja meg, tehát kételkedni kell a filozófiában mint episztemikus vállalkozásban. Inkább a következőképpen érdemes érteni ezt az érvet: a filozófiai problémák megoldhatatlanok, mert episztemikus felszereltségünk fogyatékos. Episztemikus felszereltségünk fogyatékoságáról abból szerezünk tudomást, hogy nem tudunk hallgatni az episztemikus vonzalmainkra – mivel akkor minden esetben olyan propozíciókat kellene elfogadnunk, melyek egymással inkonzisztensek – pedig olyan vonzalmakról van szó, melyektől nem tudunk szabadulni. Még abban az esetben is, ha feloldódna egy propozícióhalmaz vélt inkonzisztenciája, rögtön újabb vonzalmak ébrednek bennünk más propozíciók iránt, amelyeket immár a problémát megragadó propozícióhalmaztól elválaszthatatlannak ismerünk fel, és emiatt a problémát továbbra is megoldhatatlannak tartjuk. Tehát azért gondoljuk, hogy felszereltségünk fogyatékos, mert *szükségszerűnek* tűnik, hogy inkonzisztens propozícióhalmazokhoz jussunk, ha egy filozófiai problémát rendesen végiggondolunk. Episztemikus felszereltségünk fogyatékosága – az, hogy olyan dolgokat akarunk igaznak tartani, melyeket együttesen nem lehet – jó magyarázatul szolgál arra, hogy a filozófiai problémákhoz köthető, vonzalmainkat leíró propozícióhalmazok miért mindig inkonzisztensek.

33 Tözsér 2018, 261–63.

34 Tözsér 2018, 264.

35 Tözsér 2018, 263.

36 Tözsér 2018, 70–75.

b) Visszatérés az indukcióhoz

Abban az esetben, ha a filozófiai problémákat olyan inkonzisztens proposícióhalmazokként definiáljuk, melyeknek minden eleme episztemikus értelemben vonzó, akkor a filozófiai problémák definíció szerint megoldhatatlanok. Azonban, mint láttuk, maga Tözsér sem teheti meg, hogy azonosítja a problémákat a halmazokkal. A kérdés tehát az, hogy miért gondolja megoldhatatlannak őket? Ezt láthatólag azért teszi, mert *szükségszerűnek* véli az episztemikusan vonzó, egymással inkonzisztens proposíciók halmazainak létrejöttét, amikor egy filozófiai problémát helyesen végiggondolunk. A szükségeszerű inkonzisztenciateremtés legjobb magyarázata pedig episztemikus felszereltségünk fogyatékosága, melyet eleve a meglévő inkonzisztenciáinkból ismerhetünk csak meg.

Tözsér gondolkodásában episztemikus felszereltségünk fogyatékosága a végső magyarázat a filozófia sikertelenségére.³⁷ Ez a magyarázat plauzibilisnek tűnhet. Ha valóban tudjuk, hogy felszereltségünk fogyatékos, akkor jó okkal gondoljuk, hogy a filozófiai problémák mindig csak inkonzisztens proposícióhalmazokként lesznek felírhatók. De valóban tudjuk, hogy episztemikus értelemben eleve kudarcra vagyunk ítélve? Úgy tűnik, hogy ez egyáltalán nem bizonyított, hanem csupán egy feltételezésről van szó, ami megmagyarázná, hogy miért ütközünk rendszerint inkonzisztens proposícióhalmazokba, ha filozofálunk.³⁸ Magyarán, pusztán az inkonzisztenciák hosszú idejű fennállásából, illetve újratermelődésükből következtetünk arra, hogy az inkonzisztens proposícióhalmazok szükségeszerűen keletkeznek. A deduktív érv hátterében tehát valójában egy indukció bújkik meg.

A figyelmes olvasó felidézheti, hogy Tözsér 2018-ban a filozófia „legmegbízhatóbb” tapasztalatának nevezte episztemikus felszereltségünk határainak megismerését.³⁹ Ez azt jelentené, hogy itt nem csak egy feltételezésről van szó, hanem bizonyosságról. Ennek a szöveghelynek azonban már nem érdemes komoly jelentőséget tulajdonítani, amióta Tözsér lemondott a szkeptikus állásponttól, mivel nyilvánvalóan nem gondolhatja, hogy közvetlen hozzáférésünk van episztemikus felszereltségünk határaihoz, vagy ilyen veridikus tapasztalatokhoz, melyek során belátjuk a szkeptikusok igazságát.⁴⁰ Ezért aztán episztemikus felszereltségünk ilyen súlyos fogyatékosága pusztán csak hipotézis maradhat. Hipotézisként ugyan jó magyarázattal szolgálhat a tényekre (hogy a filozófiai problémák hosszú ideje felírhatók inkonzisztens proposícióhalmazokként), de az érve-

³⁷ Tözsér 2018, 305.

³⁸ Mint ahogy azt feljebb is megjegyeztem, Tözsér kezdetben „hipotézisként” prezentálta a koncepciót (Tözsér 2014b, 71).

³⁹ Tözsér 2018, 318.

⁴⁰ Persze, attól még, hogy Tözsér már nem ismerheti el, ez a tapasztalat nem zárható ki. El kell fogadnunk, hogy aki teljes bizonyossággal képes kitapogatni episztemikus felszereltségünk „domborzatát”, az joggal tarthat ki a széksze mellett. Azonban ezt a képességet nem gondolom gyakorinak, ezért nem tulajdonítok neki nagy jelentőséget.

lés nem is lehetne távolabb a végérvényes bizonyítástól, tekintve, hogy egy indukcióra alapszik, amely nem garantálja, hogy a jövőben sem fogunk tudni megoldani filozófiai problémákat, azaz, hogy a jövőben sem válnak majd konzisztenssé egymással a vonzalmaink, akár egy KO érv hatására.

Az induktív, illetve a valószínűségi alapú érvelés önmagában nem probléma. Két probléma azonban mégiscsak van azzal, ha Tözsér deduktív érve is valójában csak induktív, valószínűségi alapú érvelésként értelmezhető. Az egyik, hogy az érv az *Az igazság pillanataiban*,⁴¹ és a 2024-es szövegben is úgy van bemutatva, mintha nem indukcióra rámaszkodna.⁴² A másik pedig, hogy a disszenzusból vett érv már létezik mint jól értehető, induktív, probabilisztikus érv, mely ugyanezt állítja, hogy a filozófiai problémákat nem sikerült hosszú ideje megoldanunk, és ezért valószínűleg alkalmatlanok vagyunk erre a feladatra. Tehát még ha szkeptikusok is vagyunk (mondjuk a disszenzus miatt), nem nyerünk semmit azzal, ha elfogadjuk Tözsér megkérdőjelezhető hipotézisét a filozófiai problémák szükségszerű keletkezéséről, melyet a deduktív érvhez használ, ugyanis maga az érv nem bizonyít többet a disszenzusból vett évről. Arról nem is beszélve, hogy a disszenzust komolyan vevő szkeptikusoknak nem válik előnyükre, ha állást akarnak foglalni a filozófiai problémák természetét illetően. Korábban ettől az állásfoglalástól a szkeptikus Tözsér is tudatosan tartózkodott, mivel „igen különös volna, ha éppen a filozófiai problémák és elméletek természetét illetően lehetne konzisztens teremteti a filozófusok között”.⁴³

c) A filozófiai problémák sajátosságai nincsenek megadva

Tözsérnek nem sikerül a filozófiai problémák különleges ismertetőjegyeit meghatározni. Ez azért jelenthet problémát, mert Tözsér kizárólag filozófiai székspszisról akar írni, és nem akarja például a természettudományos ismereteinket megkérdőjelezni. Éppen ellenkezőleg, láthatólag a természettudományokkal állítja kontrasztba a filozófiát, mint ami azokhoz képest sikertelen vállalkozás.⁴⁴ Úgy tűnik azonban, hogy nehéz helyzetbe kerülünk, ha Tözsér leírása alapján próbáljuk meg megkülönböztetni a filozófiai problémákat más problémáktól. Például az, hogy egymásnak ellentmondó proposíciók halmazaként leírhatók, nyilvánvalóan nem kizárólag a filozófiai problémák sajátossága. Gyakorlatilag bármilyen vitát fel lehet írni ilyen formában. Egyedül a pusztán verbális vitákat nem lehetne így bemutatni, melyek jellemzője, hogy a felek valójában egyetértenek, de félreértik egymást, és emiatt vitatkoznak.

41 Tözsér 2018, 175.

42 Tözsér 2024.

43 Tözsér 2013, 162.

44 Tözsér 2018, 14–16.

Tözsér nem csak azt állítja a filozófiai problémákról, hogy ilyen halmazokként felírhatók, hanem azt is, hogy a halmaz minden propozíciója után „sajátos” episztemikus vonzalmat érzünk.⁴⁵ Ez a vonzalom a következőt jelenti:

Önmagában véve valamennyi [propozíció] igazsága mellett kitartanánk (vagy legalábbis: inkább kitartanánk, mint sem; vagy még visszafogottabban: pontosan értjük, hogy mások miért tartanak ki mellettük), s ennél fogva egyiktől sem tudunk megválni (kisebb-nagyobb) teoretikus fájdalom nélkül – pedig muszáj ezt tennünk.⁴⁶

Az episztemikus vonzalom ezen meghatározása annyira tág, hogy gyakorlatilag bármilyen átgondolt teoretikus megfontolásra vagy „jól hangzó” kijelentésre ráhúzható, következőképpen nem csak a filozófiai problémák propozícióit írja le.⁴⁷

Korábban nem ez volt a helyzet, eredetileg olyan propozíciók alkották a halmazokat, melyek *intuíciók* voltak,⁴⁸ később Tözsér *alapvető meggyőződéseknek* hívta őket.⁴⁹ 2018-tól kezdve hívja őket *episztemikusan vonzó propozícióknak*. A váltás oka minden bizonnyal az volt, hogy Tözsér felismerte: nem minden propozíció, ami egy filozófiai probléma propozícióhalmazának eleme jellemezhető intuícióként vagy alapvető meggyőződésként, és ezért keresett egy olyan fogalmat, ami ezeknél sokkal lazább, és illik a filozófiai propozícióhalmazok minden elemére. A 2018-as szöveg alapján már rengeteg különböző oka lehet egy episztemikus vonzalomnak: lehet evolúciós melléktermék, okozhatja fenomenológiai tapasztalat, teoretikus mérlegelés, egyenesen filozófiai megfontolás, akár a kortárs fizika egy-egy fejleménye, de lehetnek kulturális gyökerei is, sőt, olyan vonzalmunk is van, aminek eredetével kapcsolatban Tözsér nem is kíván állást foglalni.⁵⁰

Az pedig, hogy ennyi minden lehet episztemikus vonzalom oka, azt a nehézséget idézte elő, hogy formailag nemcsak a filozófiai problémák feleltethetők meg a deduktív érven látott leírásnak. Gyenis Balázs a *Különbségben* megjelent tanulmányában, például arra hívja fel a figyelmet, hogy a természettudományos problémák szintén lehetnek ilyen szerkezetűek:

Például, amikor egy elfogadott tudományos elmélettel szemben felmerül egy anomália, pontosan ugyanebben a helyzetben vagyunk: van egy elfogadott tudományos elmélet

⁴⁵ Tözsér 2018, 245.

⁴⁶ Tözsér 2018, 245–46.

⁴⁷ Valószínűleg ez a nagyon tág, sok mindenre használható megfogalmazás teszi azt is lehetővé, hogy ne csak az legyen elgondolható, hogy minden egyes propozíció vonzó, de az is, hogy azok minden filozófus számára vonzóak, lásd feljebb (I/b). Ugyanis valóban minden filozófus elismeri minden propozíció vonzóságát, amennyiben megérti, hogy más filozófus miért tart ki mellettük.

⁴⁸ Tözsér 2014a.

⁴⁹ Tözsér 2014b.

⁵⁰ Tözsér 2018, 254–60.

(amelynek állításaihoz, elfogadottsága okán, episztemikus vonzalom fűz minket), és van egy ezen tudományos elmélet valamely következtetésének ellentmondó megfigyelés (amely állításához, amennyiben megbízhatunk a megfigyelésben, szintén episztemikus vonzalom fűz), tehát egy olyan inkonzisztens állításeggyüttessel állunk szemben, amelynek minden tagjához episztemikus vonzalom fűz minket. Szintén hasonló a helyzet, amikor két elfogadott tudományos elmélet egyes állításai ellentmondanak egymásnak, vagy akkor, amikor egy adott elfogadott tudományos elméleten belül találunk inkonzisztenciát.⁵¹

Ezzel egyetértek, és még többet is állítok. Szerintem minden racionális vita felírható olyan inkonzisztens propozícióhalmazként, melyben minden propozíció episztemikusan vonzó az adott vitában egyenrangú felek számára. Ha valóban tözséri értelemben episztemikusan egyenrangú felekről van szó, akkor ők mindnyájan képesek megtalálni ugyanazokat az episztemikusan valóban vonzó propozíciókat – azokat, melyekkel kapcsolatban „pontosan értjük, hogy mások miért tartanak ki mellettük” –, és meg tudják őket különböztetni a nem vonzó propozícióktól (ahogy erre Tözsér szerint még a filozófusok is képesek, sőt, valahol kötelességük ezt megtenni). Episztemikusan egyenrangú felek között eleve nem is alakulhat ki vita episztemikusan nem vonzó propozíciók igazságértékével kapcsolatban, ez ugyanis azt jelentené, hogy olyan dologról vitatkoznak, melyekről nem is értik, hogy miért tart ki mellettük a másik fél, ami elképzelhetetlen, ha ténylegesen egyenrangú felekről van szó.

Tehát ha nem akarunk minden episztemikus vállalkozás jelenleg vitatott kérdéseinek jövőbeni megoldásában kételkedni, akkor nem érdemes követni a deduktív érv gondolatmenetét. Ha ugyanis az egymással inkonzisztens, de episztemikusan vonzó propozíciók halmazai miatt arra következtetünk, hogy az általuk leírható problémákat a jövőben sem fogjuk tudni megoldani, akkor nem csak a filozófiai elméletalkotásról kellene lemondanunk. Persze, Tözsér szerint az eddig sikeresnek bizonyult episztemikus vállalkozások további sikerességében joggal bízhatunk, míg a filozófia esetében az eddigi sikertelenség miatt kell feltételezzük, hogy eleve nem is vagyunk képesek megoldani a problémákat.⁵² De ez már megint a disszenzusból vett érvnek megfeleltethető probabilsztikus érvelés, és egy induktív következtetés, melyektől Tözsér a retorikája alapján, a második érve esetében szeretne távol maradni.

⁵¹ Gyenis 2024, 167–68.

⁵² Ebben az esetben a sikeres episztemikus vállalkozás azt jelentené, hogy az képes az inkonzisztens propozícióhalmazok elemei közül megtalálni a vonzó (vagy korábban vonzónak bizonyult), de hamis állításokat.

III. A deduktív érv „haszna”

A deduktív érv nem képes elég jól megragadni a filozófiai problémákat ahhoz, hogy bebizonyíthassa megoldhatatlanságukat. Azok egyrészt nem azonosíthatók proposícióhalmazokkal, másrészt nem csak a filozófiát jellemzik az inkonzisztens episztemikus vonzalmak, hanem a sikeres episztemikus vállalkozásokat is. Ráadásul a deduktív érv valójában ugyanarra az indukcióra alapszik, ami a disszenzusból vett érv fő kiindulópontja is, hogy a filozófusok hosszú ideje nem oldottak meg filozófiai problémákat, tehát a jövőben sem fogják tudni megoldani őket. A disszenzusból vett érv a filozófusok között fennálló töretlen vitákból következtet arra, hogy nincsenek megoldva problémák, a „deduktív” pedig abból, hogy a filozófiai problémák mindig is felírhatók voltak episztemikusan vonzó, inkonzisztens proposíciók halmazaként, ami magától értetődik, ha egyszer az egymással ellentétes megoldási kísérletek tudományos vita tárgyát képezték.

Amennyiben tehát a disszenzusból vett érv sem ad elég okot a szkepszisre, akkor erre a deduktív sem lehet képes. Ennek ellenére a deduktív érv által vázolt koncepció legalább felhasználható más célokra, mint a szkepszis elkerülhetetlenségének bizonygatása. Kiváló eszközt kaptunk a kezünkbe ahhoz, hogy az egyes filozófiai problémákat és a körülöttük kialakuló diskurzust átláthatóbbá tegyük. Emiatt egyáltalán nem tartom hiábavalónak, ha a nagy filozófiai problémákról ilyen keretek között gondolkodunk. Sokszor felmerülhet a módszertani kérdés: hogyan érdemes taxonomizálni a filozófiai elméleteket? Erre meggyőzőnek tartom Tőzsér válaszat: úgy, hogy megmutatjuk, a filozófiai problémák egymással inkonzisztens proposíciók halmazai, és mindegyik proposíció iránt valamelyik elmélet szerint jó okkal érzünk vonzalmat.⁵³ Ezzel a módszerrel a filozófiai problémákat esetenként érthetőbbé tudjuk tenni, főleg olyanok számára, akik első alkalommal szembesülnek velük.

Talán azt is segíti ez a módszer, hogy megértsük, egyes filozófiai elméletek, melyek első hallásra nagyon vonzóknak tűnnek, miért kényszerülnek arra, hogy trivialításoknak tűnő dolgokat tagadjanak, vagy éppen abszurdításoknak tűnő dolgokat állítsanak.⁵⁴ Láthatóvá válhat, hogy miért nehéz jó filozófiát csinálni: mert valamit, ami első ránézésre számunkra is jogos felvetésnek tűnik, egy konzisztens világkép kialakítása során tagadnunk kell. Ezzel a felismeréssel együtt pedig az is láthatóvá válik, hogy miért érdekes maga a filozófia. Azért, mert szembesít minket a fejünkben lévő „káosszal”.⁵⁵ Ez a káosz pedig kétségkívül figyelemre méltó jelenség, még akkor is, ha úgy gondoljuk, hogy idővel szabadulhatunk tőle, és megoldhatunk filozófiai problémákat. Sejtésem szerint az emberek igen jelentős része, akik a filozófia iránt nem érdeklődnek – pedig meglenne rá a képességük és a lehetőségük –, azért nem érdeklődnek, mert nem is szembesülnek azzal a problémával, hogy

⁵³ Tőzsér 2018, 264.

⁵⁴ Tőzsér 2018, 268–73.

⁵⁵ Tőzsér 2018, 340.

a világgépük, melyet bizonyos tételek vagy heurisztikák alapján, ezekre való komolyabb reflexió nélkül kialakítottak magunknak, teljesen inkonzisztens, vagy éppenséggel tartalmaz olyan problémás elemeket, melyek elfogadhatatlannak bizonyulnak azok szemében is, akiket racionálisnak gondolnak, és akikkel emiatt szeretnének egy véleményen lenni.

Bibliográfia

- Bernáth László. 2024. „Response to The Failure of Philosophical Knowledge”. In *Syndicate*. [https://syndicate.network/symposia/philosophy/the-failure-of-philosophical-knowledge] (2026.02.13.)
- Chalmers, David. 2015. „Why Isn't There More Progress in Philosophy?” *Philosophy* 90/1: 3–31. DOI: https://doi.org/10.1017/S0031819114000436
- Dietrich, Eric. 2011. „There Is No Progress in Philosophy.” *Essays in Philosophy* 12/2: 330–45. DOI: https://doi.org/10.5840/eip20111229
- Fogelin, Robert. 2005. „The logic of deep disagreements.” *Informal Logic* 25/1: 3–11. DOI: https://doi.org/10.22329/il.v25i1.1040
- Godden, David – William H. Brenner, szerk. 2010. „Wittgenstein and the Logic of Deep Disagreement.” *Cogency: Journal of Reasoning and Argumentation* 2/2: 41–80.
- Gyenis Balázs. 2024. „Az igazság harmadik pillanata.” *Különbség* 23/1: 165–83. DOI: https://doi.org/10.14232/kulonbseg.2023.23.1.313
- Hazlett, Allan. 2014. „Entitlement and Mutually Recognized Reasonable Disagreement.” *Episteme* 11/1: 1–25. DOI: https://doi.org/10.1017/epi.2013.46
- Katona Ágnes. 2021. „Nem jó, de nem is tragikus. Filozófia a metaszkeptikus vita után.” *Elpis* 14/2: 87–101. DOI: https://doi.org/10.54310/Elpis.2021.2.6
- McGinn, Colin. 1989. „Can we solve the mind-body problem?” *Mind* 98: 349–66. DOI: https://doi.org/10.1093/mind/XCVIII.391.349
- Ranalli, Chris – Thriza Lagewaard, szerk. 2022. „Deep Disagreement (Part 1): Theories of Deep Disagreement.” *Philosophy Compass* 17/12. DOI: https://doi.org/10.1111/phc3.12886
- Sutyák Tibor. 2021. „Tizenkét dühös megjegyzés Tözsér János *Az igazság pillanatai* című könyvéről.” In *Az igazság pillanatai? Metafilozófiai válaszok a szkeptikus kihívásra*, szerk. Bernáth László – Kocsis László, 111–31. Budapest: Kalligram.
- Tözsér János. 2012. „Filozófia és az intuíciók.” *Magyar Tudomány* 119/4: 484–87.
- Tözsér János. 2013. „Hihetünk-e komolyan és őszintén filozófiai elméletekben?” *Magyar Filozófiai Szemle* 57/1: 159–72.
- Tözsér János. 2014a. „Miért vagyok továbbra is szkeptikus?” *Magyar Filozófiai Szemle* 58/2: 139–50.
- Tözsér János. 2014b. „Filozófiai nézetkülönbség és a filozófiai problémák természete.” *Magyar Filozófiai Szemle* 58/4: 60–75.
- Tözsér János. 2018. *Az igazság pillanatai*. Budapest: Kalligram.

- Tőzsér János. 2021. „Két év »távlataból«.” In *Az igazság pillanatai? Metafilozófiai válaszok a szkeptikus kihívásra*, szerk. Bernáth László – Kocsis László, 421–61. Budapest: Kalligram.
- Tőzsér János. 2023. *The Failure of Philosophical Knowledge*. London: Bloomsbury Academic. DOI: <https://doi.org/10.5040/9781350340077>
- Tőzsér János. 2024. „Pessimism and Hinge Beliefs.” In *Syndicate*. [<https://syndicate.network/symposia/philosophy/the-failure-of-philosophical-knowledge>] (2026.02.13.)
- Wittgenstein, Ludwig. 1969. *On Certainty*, szerk. G. E. M. Anscombe – G. H. von Wright. Oxford: Basil Blackwell.